

تصویرسازی منفی از جمهوری اسلامی ایران در رسانه‌های جمهوری آذربایجان و اقلیم کردستان عراق

زانا فاتحی^۱

مقدمه:

رسانه‌ها از بهترین، فراگیرترین و آسان‌ترین ابزار برای ارتباط با جامعه هدف است و نقش قابل توجهی در شکل‌گیری عقاید، آگاه‌سازی و ارتباط افراد با دنیایی را دارند که امکان درک آن برایشان مقدور نیست.^۲ اگر امنیت را در دو ساحت «امنیت نرم» و «امنیت سخت» تبیین کنیم، تأثیر رسانه را می‌توان در حوزه امنیت نرم بررسی کرد. بر این اساس، امنیت نرم ناظر به حوزه محتوایی‌ای قرار می‌گیرد که له یا علیه چیزی، در رسانه تولید می‌شود. از آنجائی که امنیت نرم به‌نوعی پرورش‌دهنده امنیت سخت نیز هست و ماهیتی جداگانه از یکدیگر ندارند^۳، هیچ کشوری نباید تهدیداتی را که در رسانه‌های همسایه و مبتنی بر تصویرسازی منفی از آن انجام می‌گیرد، بی‌اهمیت بپندارد. در این نوشتار تلاش می‌شود آگاهی مختصری در مورد تصویرسازی منفی در برخی از رسانه‌های دو همسایه ایران - جمهوری آذربایجان و اقلیم کردستان عراق - ارائه شود تا متولیان امر، اقداماتی را در جهت رفع تهدید نرم و سخت حاصل از این رویکرد در دستور کار قرار دهند.

۱- تصویرسازی از ایران در برخی از رسانه‌های جمهوری آذربایجان

در بررسی تصویرسازی از ایران در رسانه‌های جمهوری آذربایجان، مسئله‌ای که بیش از هر چیزی به چشم می‌خورد استفاده رسانه‌های این کشور از کلیدواژه‌ها، اصلاحات و عبارات‌های آشکارا ضد ایرانی و حساسیت‌زا است. عجیب‌تر آنکه این رویه حتی در رسانه‌های دولتی این کشور نیز قابل مشاهده است. به‌عنوان مثال، پایگاه خبری «آذرتاج» -خبرگزاری رسمی دولت باکو- بی‌محابا اصطلاحات چالش‌برانگیزی مانند «آذربایجان جنوبی» و «آذربایجانی‌های دنیا» و مواردی از این دست را در مطالب خود استفاده می‌کند. این رسانه که ارتباط بسیار نزدیکی با محافل نزدیک به اسرائیل -از جمله «کمیته امور دیاسپورا» و «جمعیت دوستی اسرائیل-آذربایجان» (آزیز) دارد، تمامی اخبار مربوط به روابط باکو-تلاویو را به طور منظم و مثبت پوشش می‌دهد. در یکی از مطالبی که آذرتاج منتشر کرده،

---

^۱ کارشناس ارشد مطالعات منطقه‌ای دانشگاه تهران - E-mail: zana.fatehi1993@yahoo.com

^۲ ساعی، منصور (۱۳۸۹)، «رسانه‌ها و ارزش‌ها»، ماهنامه تخصصی رادیو، سال هشتم، شماره ۵۰، صفحه ۲۲.

^۳ غرایاق زندی، داود (۱۳۸۸)، «چیستی معنا و مفهوم امنیت نرم؛ با مروری بر وجه نرم امنیت جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال دوازدهم، شماره سوم، صص ۸۱-۱۰۸.

به بزرگنمایی از غائله تجزیه طلبانه و دست‌نشانده «فرقه دموکرات آذربایجان» در ایران پرداخته و آن را جنبشی از سوی آذری‌های ایران در راه «آزادی ملی» و تشکیل «حکومت ملی» مستقل توسط آن‌ها و تحت رهبری «جعفر پیشه‌وری» دانسته است.^۴ گزارشی که ضمن تصویرسازی خاص از آذری‌های ایران در ذهن شهروندان دولت باکو، به وضوح احترام به تمامیت ارضی ایران را نیز زیر پا گذاشته است.

«آخار» از دیگر رسانه‌های مهم در جمهوری آذربایجان است که در سال ۲۰۱۳ راه‌اندازی شده است. سردبیر این سایت، مسئول مطبوعاتی حزب «همبستگی شهروندی» به دبیر کلی «صابر رستمخانی» بوده است. این حزب و رئیس آن - رستمخانی - در زمره عمده‌ترین مراکز ضد ایرانی در این کشور هستند. به طور کلی در فعالیت‌های سایت آخار تصویرسازی ضد ایرانی به وضوح مشاهده می‌شود و هر از گاهی حتی اخباری را علیه ایران جعل می‌کند. این رسانه یکی از چندین رسانه نزدیک به حکومت «الهام علی‌اف» است که مدیریت آن‌ها زیر نظر «علی حسن‌اف» - مشاور رسانه‌ای علی‌اف - قرار دارد. آخار که به زبان‌های آذربایجانی (با هر دو الفبای لاتین و فارسی)، روسی و انگلیسی تولید محتوا می‌کند، پرتال ویژه‌ای نیز برای مخاطبان ایرانی تأسیس کرده که در این بخش به زبان فارسی تولید محتوا می‌کند. یادداشت‌ها و مقاله‌های این وب‌سایت توسط فعالان قومی و اپوزیسیون پان‌ترکیست ایران تولید می‌شود که عمده محتوای آن حاکی از سیاست‌های خاص و پیچیده دولتمردان باکو برای تصویرسازی منفی از جمهوری اسلامی ایران و تقویت گسل‌های قومی در ایران است. در یکی از مطالبی که با هدف تصویرسازی منفی از ایران و ایرانیان در وبگاه آخار آمده، نویسنده با تکیه بر مطالبی غیرقابل استناد، مدعی وجود نژادپرستی سیستماتیک در ایران شده و می‌نویسد:

«بعضی دکترها در ایران بر ورودی مطبشان نوشته‌اند: ورود اعراب ممنوع است. یعنی فقط برای ایرانی‌ها آزاد است. اکثر مدارس در استان‌های یزد و کرمان نیز بر دیوار مدرسه آویزان کرده‌اند که ورود افغانی‌ها ممنوع است. یعنی فقط برای ایرانی‌ها آزاد است. اینجاست که می‌بینیم آزاد بودن در ایران به مصدر تبعیض و ظلم و ستم تبدیل شده است و زنده کردن این مفاهیم در معنای اصلی آن به هزینه‌های زیاد در قیاس با دیگر کشورها احتیاج دارد».^۵

این پایگاه خبری در مطلبی عجیب، حوادث دی‌ماه ۱۳۹۶ در ایران را نشانه‌ای از شعله‌ور شدن درگیری‌های قومی در ایران دانست! در این مطلب ادعا شده است:

---

5. <https://azertag.az/xeber/1222778> (Accessed on: 2018.12.10)

5. <https://ga.axar.az/news/farsi/314738.html> (Accessed on: 2018.11.29)

«موج تحریم‌های جدید در فضای مشکلات اقتصادی داخلی ایران، به نارضایتی‌های جدی منجر شده است. این روند نه تنها در بخش اقتصادی بلکه در نارضایتی‌های قومیتی خود را نشان داده است. درگیری‌ها در مناطق محل سکونت اقوام ترک و عرب و گُرد و بلوچ فروکش نمی‌کند و آن‌ها به نیروهای سپاه و مرزبانان ایران حمله می‌کنند».^۶

باید توجه داشت که القای وجود تعارض‌های قومیتی در ایران توسط رسانه‌های دولتی باکو، علاوه بر تحریک قومیتی در ایران، می‌تواند منجر به شکل‌گیری انگاره‌های ذهنی منفی در میان شهروندان جمهوری آذربایجان نیز بشود. شایان ذکر است که بیشتر رسانه‌های به ظاهر مستقل این کشور زیر نظر معاونت اجتماعی و سیاسی ریاست جمهوری این کشور و به ریاست «علی حسن‌اف» که سمت رسمی وی دستیار رئیس‌جمهور است اداره می‌شوند. هرچند این نشریات در ظاهر، غیررسمی تلقی می‌شوند اما هژمونی دولت بر آن‌ها غیر قابل انکار است. این مساله نشان‌دهنده این امر نیز هست که تصویرسازی منفی از ایران در رسانه‌های جمهوری آذربایجان، به نوعی از سیاست‌های دولتی در این کشور است.

۲- تصویرسازی از ایران در برخی از رسانه‌های اقلیم کردستان عراق

در بررسی تصویرسازی از جمهوری اسلامی ایران در رسانه‌های اقلیم کردستان عراق، مسئله‌ای که بیش از هر چیز به چشم می‌خورد، القای پروپاگانداي ایران‌هراسانه و شیعه‌هراسانه از نقش‌آفرینی منطقه‌ای ایران - که انگاره‌ای ساخته شده توسط رسانه‌های عربی و غربی ضد ایرانی است - در ذهن مخاطبان خود است. در این رسانه‌ها با تکیه بر اصطلاحات ایران‌هراسانه‌ای همچون «هلال شیعی» اینگونه مطرح می‌شود که امروزه جمهوری اسلامی ایران، ایالات متحده آمریکا را مانع اصلی در تشکیل هلال شیعی مورد نظر خود می‌بیند و از آنجائیکه تهران برای رسیدن به این هدف، از لحاظ نظامی، توانایی مقابله با واشنگتن را ندارد، تنها راه حل مقابله با این کشور را در بیرون کردن آمریکا از عراق می‌داند. جالب اینجاست که پس از ترور سردار شهید «قاسم سلیمانی»، اغلب رسانه‌های اقلیم، با نگاهی منفی، به نوعی با این ترور همراهی کردند و آن را ضربه سختی بر سیاست تشکیل هلال شیعی از سوی ایران دانستند.^۷ البته با توجه به اینکه سردار سلیمانی نقش غیرقابل‌انکاری در کمک به گُردهای عراق در جریان مبارزه با داعش ایفا کرد (اغلب دولتمردان گُرد اقلیم نیز به این امر اذعان داشته‌اند) طبیعی بود که مردم اقلیم کردستان نیز مانند شیعیان عراق، با اقدام آمریکا همدلی نکنند؛ اما برخی از رسانه‌های اقلیم سعی کردند ذهن مخاطبان خود را با تصویرسازی منفی از ایران، به سمت پیگیری سیاست بی‌طرفی مطلق در ماجرای ترور سردار سلیمانی ببرند. در این راستا، اغلب آن‌ها پیگیری این خط مشی را در دستور کار خود قرار دادند که در درگیری میان آمریکا و ایران، مردم اقلیم کردستان در وضعیت غیرقابل‌پیش‌بینی و سختی محصور خواهند شد و این وضعیت، جز بحران و فشار نتیجه‌ای برای مردمان این منطقه به همراه نخواهد داشت؛ پس ما [اقلیم کردستان]، باید سیاست بی‌طرفی را پیگیری کنیم و خود را از هرگونه

7. <https://axar.az/news/gundem/332614.html> (Accessed on: 2018.12.15)

8. NRT Media Network: <https://m.youtu.be/3wozmhLIEx4>. (Accessed on 2020/02/03).

موضع‌گیری در بحران سیاسی میان ایران و آمریکا دور نگه داریم. در محدود مطالبی هم که در رسانه‌های اقلیم، به ترور شهید سلیمانی نگاه منطقی‌تری شد، همچنان رگه‌های تصویرسازی منفی از ایران به چشم می‌خورد. به عنوان مثال شبکه خبری «روداو» -متعلق به خانوادهٔ بارزانی- در مطلبی با اذعان به اینکه قاسم سلیمانی ارتباط خوب و سطح بالایی با نیروهای کُرد اقلیم داشت و با آنان رابطهٔ دوستی و همکاری برقرار کرده بود، مدعی می‌شود که جانشین معرفی‌شده از سوی جمهوری اسلامی برای او -سردار «اسماعیل قآنی»- فردی است که رابطهٔ خوبی با کُردها ندارد و نمی‌توان تصور کرد چنین رابطه‌ای در دوران او میان ایران و کُردها برقرار شود؛ چراکه قآنی در گذشته، نقش مهمی در جنگ‌های جمهوری اسلامی با نیروهای کُرد بر عهده داشته و این عامل، باعث دید منفی کُردها نسبت به فرماندهٔ کنونی سپاه قدس در افکار عمومی خواهد بود.^۸

از دیگر رویکردهای عجیبی که در بحث تصویرسازی منفی از ایران در برخی از رسانه‌های اقلیم کردستان به چشم می‌خورد، هم‌ردیف دانستن ایران با ترکیه در زمینهٔ نقش مخرب بازیگران منطقه‌ای بر تحولات اقلیم است. به عنوان مثال، شبکهٔ خبری روداو طی مطلبی با استناد به سخنان نچیروان بارزانی -رئیس اقلیم کردستان عراق- اینگونه می‌نویسد:

«دولت اقلیم کردستان انتظار دارد که ترکیه و ایران به حاکمیت و مرزهای ما احترام بگذارند و اجازه دهند ما در چارچوب دولت مرکزی عراق با هر دو کشور رابطهٔ مفیدی داشته باشیم و شرایط باثبات و آرامی بین اقلیم با ترکیه و ایران جاری باشد.»^۹

ادعای فوق در حالی مطرح می‌شود که در سال‌های اخیر، ترکیه از هیچ اقدامی در تضعیف اقلیم کردستان عراق -و به طور کلی علیه تمام کُردهای منطقه حتی شهروندان کُرد خودش- اجتناب نکرده و حتی چندین بار سابقهٔ حملهٔ نظامی به مرزهای آن‌ها را نیز داشته است. اما احترام اعلانی و اعمالی به تمامیت ارضی کشورهای همسایه، همواره از سوی دولتمردان ایران مورد تأکید قرار داشته است. با این وجود، جای تأمل است که رسانه‌های اقلیم در انتقاد از سیاست‌های آنکارا، اغلب به ایران نیز اشاره می‌کنند که این امر قطعاً منجر به شکل‌گیری تصویری منفی از ایران در ذهن مخاطبان رسانه‌های اقلیم می‌گردد.

مورد دیگری هم که ذکر آن در اینجا قابل اشاره است، اینست که برخی از رسانه‌های کُردی در اقلیم، در تصویرسازی منفی از جمهوری اسلامی، به سمت‌وسوی دخالت در امور داخلی ایران نیز کشیده می‌شوند. به عنوان مثال در رسانهٔ «کُردستان ۲۴» -متعلق به دولت اقلیم کردستان عراق- این ادعا مطرح می‌شود که در جمهوری اسلامی ایران به دلیل وجود مافیاهای بزرگ در زمینهٔ سیاسی و اقتصادی، برگزاری انتخابات به معنای حقیقی، باعث انتقال

---

9. Rudaw Media Network: <https://youtu.be/i7nG6yl3xg8>. (Accessed on 2020/02/02).

10. Rudaw Media Network: <https://youtu.be/40JtViKYZkc> (Accessed on 2020/02/02).

قدرت به طرف برنده انتخابات نمی‌شود و فعالان کُرد باید انتخابات در ایران را تحریم کنند.^{۱۱} امری که علاوه بر دخالت در امور داخلی ایران با تحریک قومیتی کُردهای ایران، به نوبه خود می‌تواند در اذهان مخاطب‌های این رسانه در اقلیم، نسبت به نظام سیاسی حاکم در ایران، ذهنیت منفی ایجاد کند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

از آنجائی که تصویرسازی منفی از ایران و ایرانیان در انگاره‌های ذهنی مردم کشورهای همسایه، می‌تواند در تنظیم سیاست‌های این کشور نسبت به ایران اثر سوء بگذارد، این امر ارتباط مستقیمی با منافع ملی ایران خواهد داشت. در نتیجه لازم می‌نماید که سیاست‌گذاران کشور، ابتدا به شناسایی تصویرسازی‌های منفی از ایران در رسانه‌های کشورهای همسایه اقدام و سپس با استفاده از روش‌های سلبی و ایجابی نسبت به خنثی کردن یا کم اثر کردن آن‌ها مبادرت کنند. از جمله سیاست‌هایی که نگارندگان در این زمینه توصیه می‌کنند، استفاده از افراد خبره در بخش رایزنی فرهنگی در سفارت‌خانه‌ها و کنسولگری همسایگان مورد اشاره در این مقاله است. آنها نیز باید با رصد و شناسایی دقیق اینگونه رویکردهای ضد ایرانی در رسانه‌های هدف، ابتدا از طریق رایزنی با گردانندگان آن، آنها را به سمت تعدیل در رویکرد ضد ایرانی خود هدایت کنند و در صورت عدم حصول نتیجه، به نگارش پاسخ منطقی و مستدل به محتوای ضد ایرانی تولیدشده در آن رسانه‌ها مبادرت و آن را در فضای رسانه‌ای مورد هدف انتشار دهند.

همچنین با توجه به اهمیت موضوع، مسئولان ارشد کشور در سیاست‌گذاری‌های کلان خود در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، بحث تاسیس رسانه‌های غیردولتی قوی به زبان‌های آذری، کُردی و عربی در کشورهای همسایه را به صورت جدی‌تری دنبال کنند تا با استفاده از تولید محتوایی که در آنها صورت می‌گیرد، با ارائه تصویری مثبتی بر واقعیت از ایران و ایرانیان به همسایگان، مقابله با موج ایران‌هراسی و شیعه‌هراسی - که سیاستی غربی است - در شکل بهتر و قابل پذیرش‌تری انجام گیرد. این اقدام بدون شک گام مثبتی نیز در راستای برقراری تعامل مستقیم با مردمان کشورهای همسایه از سوی جمهوری اسلامی ایران خواهد بود.

---

11. Kurdistan 24 Media Network: <https://www.youtu.be/fw15txZZHrE>. (Accessed on 2020/02/05).